

ність у багатогранності, культури як універсуму, культури як цілісності [2].

Література

1. Сягровська І.В. Культурологічний підхід у формуванні особистості майбутнього педагога. Культурологічна складова професійного розвитку педагога: збірник наукових праць. Київ-Ніжин. 2012. 126 с.

2. Огнев'юк В.О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку. Київ: Знання України, 2003. 440 с.

Телєжкіна Олеся Олександрівна

професор кафедри психології, педагогіки і мовної підготовки

ХНУМГ імені О. М. Бекетова,

доктор філологічних наук, професор

e-mail: olesia.tele@gmail.com

ЗАПИТАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ

Останнім часом дедалі частіше з'являються публікації про розвиток критичного мислення [1; 2; 4 та ін.]. Хоча це проблема не нова, оскільки способи її розв'язання намагалися віднайти ще давньогрецькі мислителі, але актуальна, позаяк в епоху тотальної доступності інформації і безперешкодного її поширення здатність критично оцінювати отримані відомості видається життєво важливою.

Дослідники зауважують, що «навички критичного мислення формуються завдяки умінню аналізувати інформацію, розглядати будь-яке повідомлення в контексті близьких і віддалених подій, процесів, явищ» [4, с. 3], і з огляду на це видається логічно обґрунтованим

застосування доступних технік розвитку мисленнєвої діяльності на заняттях із різних дисциплін, зокрема і гуманітарного циклу.

Одним з інструментів формування навичок критичного мислення є *запитання*, що реалізується у двох техніках: запитування [3–4 та ін.] і самозапитування. І саме техніку самозапитування, на нашу думку, доцільно розглянути більш докладно, оскільки вона уможлиблює віднайдення тих відповідей, які хвилюють безпосередньо споживача тієї чи тієї інформації. Це запитання до самого себе, а отже, і з'ясувати воно допоможе важливе саме для того, хто його формулює.

Одним із прийомів реалізації цієї техніки є «Квадрат Декарта» [5], який первинно використовували в бізнесових колах для пошуку раціональних рішень. Однак цей прийом цілком прийнятний для розвитку критичного мислення в освітньому процесі, позаяк ґрунтується на виваженому пошуку відповідей на запитання (рис. 1).

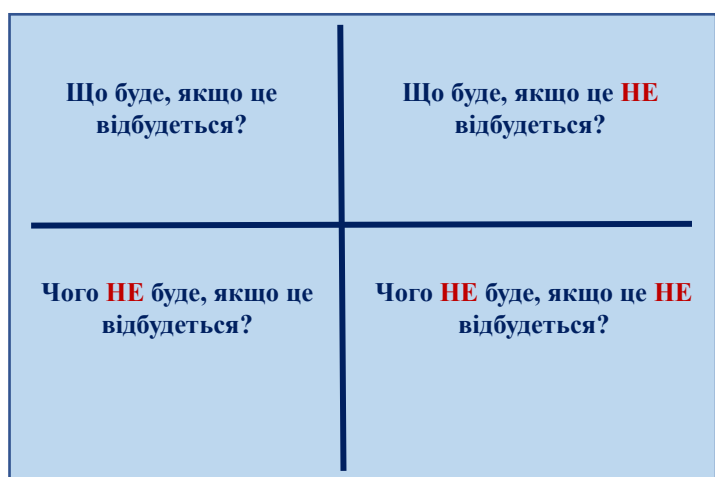

Рисунок 1 – Квадрат Декарта

Наведемо приклад застосування цієї техніки під час вивчення теми «Академічна доброчесність» у курсі «Академічне письмо та риторика». Базова ситуація для роздумів: «Списування/привласнення чужого». Деякі варіанти відповідей студентів.

Що буде, якщо це відбудеться? тобто *Що буде, якщо я спишу?*

Штраф. / Плагіат. / Неприйняття роботи. / Втрата довіри спільноти. / Втрата репутації. / Привласнення чужої інформації. / Якщо я запозичу чужу інформацію, то не дам спільноті нової унікальної інформації.

Що буде, якщо це не відбудеться? тобто *Що буде, якщо я не сплишу?*

Не буде порушення авторського права. / Чиста совість. / Чесність, оригінальність, розвиток творчості.

Чого не буде, якщо це відбудеться? тобто *Чого не буде, якщо я сплишу?*

Не буде моєї авторської роботи. / Не буде натхнення для пошуку нового. / Не буде індивідуальності та оригінальності в моїй роботі.

Чого не буде, якщо це не відбудеться? тобто *Чого не буде, якщо я не сплишу?*

Не буде присвоєння чужої праці. / Якщо я не запозичу інформацію, то її автор не зазнає крадіжки його даних.

Після визначення відповідей студенти аналізують їх й окреслюють найбільш оптимальний варіант втілення.

Ще одна техніка в контексті самозапитування «П'ять чому» [6]. Так само, як і «Квадрат Декарта», ця техніка прийшла в освітній простір з бізнес-сфера, однак може бути дуже вдало застосована для пошуку не лише причини (оскільки через *чому?* зазвичай шукаємо причину), а й глибинних зв'язків між явищами і всередині них.

У первинному варіанті ця техніка розгорталася як постановка проблеми і послідовне розгортання цієї проблеми в запитанні і відповіді: на кожне *чому?* було своє *тому що* (рис. 2). Фінальну відповідь зв'язували як висновок із окресленою проблемою.

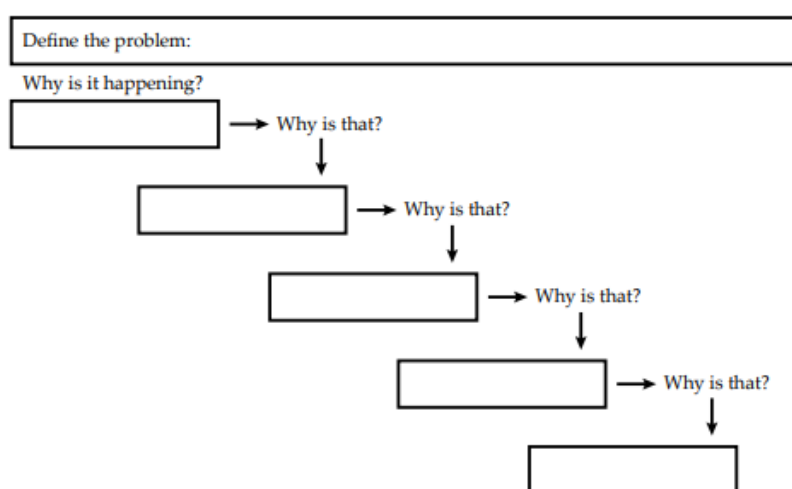

Рисунок 2 – Алгоритм реалізації техніки «П'ять чому» [6]

Нині маємо ще один вияв: окреслення проблеми – формулювання запитання до самого себе в контексті цієї проблеми – пошук п'яти відповідей *тому що* на сформульоване запитання – визначення найважливішої відповіді.

Такий прийом визначення найважливішого для себе в контексті загальної проблеми і пошук відповідей сприяє усвідомленню особистих інтересів. І саме в пошуку питання до себе і відповіді для себе студенти критично аналізують окреслену проблему.

Уміння розглядати ту чи ту інформацію із застосуванням схарактеризованих технік стане практичним життєвим надбанням, що посприяє критичному оцінюванню будь-якої сприйманої інформації.

Література

1. Гузар О., Ліоненко М. Моделі уроків розвитку критичного мислення: аналіз та особливості конструювання. *Наукові записки ТНПУ імені В. Гнатюка. Серія: Педагогіка*. 2021. Вип. 1. С. 75–80.

2. Горбань О., Федюк В. Критичне мислення як основа сучасних освітніх підходів у формуванні особистості учня. *Educological discourse*. 2021. № 4 (35). С. 66–83.

3. Лупак Н. М. Техніка постановки запитань – інструмент педагогічної майстерності вчителя. *International Scientific Innovations in Human Life*. Manchester, United Kingdom, 2021. Р. 191–196

4. Терещук Г., Лупак Н. Технологія постановки запитань у контексті формування критичного мислення особистості: ментальний аспект. *Наукові записки ТНПУ імені В. Гнатюка. Серія: Педагогіка*. 2022. № 1. С. 6–16.

5. Техніка для прийняття рішень «Квадрат Декарта» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://fsp.kpi.ua/ua/tehnika-dlya-prijnyatya-rishen-kvadrat-dekarta/> (дата звернення: 01.11.2024).

6. Serrat O. The Five Whys Technique [Electronic resource]. Access mode <https://web.archive.org/web/20121029071620/> <http://www.adb.org/publications/five-whys-technique> (date of application: 01.11.2024).